

Τέρι Ήγκλετον

αφιέρωμα
μέρος 2^ο

Για ένα ενδεχόμενο μέλλον

Ο Terry Eagleton ήταν και παραμένει ενοχλητικός κριτικός. Όπως είναι αναμενόμενο, η επιμονή του στη μαχητική υπεράσπιση του μαρξισμού και η ακτιβιστική «αυθάδεια» του κριτικού του λόγου συχνά σκανδαλίζουν τους συντηρητικούς κύκλους, από τον πρίγκιπα Κάρολο, που κάποτε του χάρισε τον υπέροχο χαρακτηρισμό «that dreadful Terry Eagleton», ως τον αγαθό συνάδελφο (δικό μου, όχι του πρίγκιπα) που τις προάλλες τον σύστηνε ως «νεοζιτανουφικό». ¹ Συγγρόνος όμως, τα ίδια αυτά στοιχεία διακρίνουν τον Eagleton από τους σύγχρονους διανοούμενους που ασπάζονται πιο ανώδυνα «ακαδημαϊκές» εκδοχές του πολιτισμικού μαρξισμού. Όπως παρατηρεί ο Jonathan Dollimore, ο Eagleton «σκέφτεται και γράφει ενάντια τόσο στην αντιδιανοούμενη δεξιά όσο και στην ανταρθέσκια της κοσμοπολίτικης πολιτισμικής αριστεράς». ² Η διαφορά του από την τελευταία νομίζω ότι διαπιστώνεται σε τέσσερα κυρίως επίπεδα:

Το Τάκη ΚΑΓΙΑΛΗ

α) στην επιλογή του να μην επιδιώξει τη συγκρότηση ενός προσωπικού θεωρητικού συστήματος ή μιας μαρξιστικής «μεθόδου», αλλά να εμπιστευτεί τον μεθοδολογικό πλουραλισμό, με γενναία απορρόφηση στοιχείων της αποδόμησης αλλά και της ψυχαναλυτικής και φεμινιστικής θεωρίας, προσβέυοντας ότι το ζητούμενο «δεν είναι η συνέπεια της μεθόδου αλλά η συνέπεια του πολιτικού σκοπού», ο οποίος και έγκειται στην πολιτισμική χειραφέτηση. Αναγνωρίζοντας ότι «οι απελευθερωτικοί λόγοι με τους οποίους μπορεί κανείς να δουλέψει είναι πάντα περισσότεροι του ενός», ο Eagleton διευκρινίζει συγγρόνος πως δεν είναι καθ' ανάγκην απελευθερωτικοί όλοι οι κριτικοί και θεωρητικοί λόγοι. ³

β) στην επιμονή του σε μια *ταξικά εδραιωμένη* πολιτική κριτική. Η ταξική εστίαση της κριτικής του Eagleton είναι σαφής, τόσο στα αναλυτικό του έργο επί λογοτεχνικών κειμένων όσο και στις θεωρητικές του επεξεργασίες, όπως π.χ. στο πρόσφατο βιβλίο του για την τραγωδία (*Γλυκειά βία: Η ιδέα του τραγικού*, 2003), όπου επαναφέρει στη συζήτηση την κοινή χρήση και τα καθημερινά συμφοραζόμενα του όρου, υποστηρίζοντας ότι η υψηλή του αισθητικοποίηση, η «μανδαρινική» θέαση της τραγωδίας ως αριστοκρατικής έννοιας, παντελώς άσχετες προς τις περιφρονημένες συμφορές των απλών ανθρώπων, αποτελεί ακόμη μία πολιτισμική εκδήλωση της ταξικής πάλης. Όπως υποστηρίζει αλλού, καμία πολιτισμική ή κριτική θεωρία δεν έχει πιθανότητες να αξίζει κάτι, αν δεν αναγνωρίζει ένα σημαντικό δεδομένο: «ότι οι άνθρωποι δεν ζουν μόνο με την κουλτούρα, ότι η τεράστια πλειονότητά τους, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, έχει στερηθεί την ευκαιρία να σχετιστεί με αυτήν σε οποιονδήποτε βαθμό, και ότι οι λίγοι που έχουν το προνόμιο να ζουν με την κουλτούρα σήμερα μπορούν να το κάνουν λόγω της εργασίας εκείνων που δεν μπορούν». ⁴

γ) στην προσπάθειά του να διευρύνει τη θεματολογία του πολιτισμικού μαρξισμού, επανεξετάζοντας μια σειρά από έννοιες από τις οποίες η πολιτική κριτική έχει αποξενωθεί, επειδή βιάστηκε να τις θεωρήσει εγγενώς αντιδραστικές ή τελείως άσχετες προς τα ενδιαφέροντά της. Σε αυτήν την προοπτική εγγράφονται τα εντελώς πρόσφατα βιβλία του για τα Ευαγγέλια, το Νόημα της ζωής και την Ηθική, ⁵ αλλά και η αντιπαράθεσή του με τον Richard Dawkins, τον Christopher Hitchens και άλλους μαχητικά

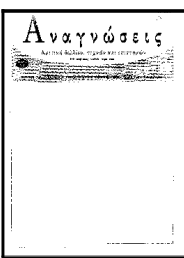
«αντι-θείοτες» διανοούμενους που, όπως υποστηρίζει, όντας «θεολογικά αγράμματοι», φτιάχνουν και καταρρίπτουν «χυδαίες καρικατούρες της θρησκευτικής πίστης» (ακριβώς όπως οι συντηρητικοί καθηγητές του Cambridge, που αρνήθηκαν να τιμήσουν τον Derrida χωρίς να έχουν διαβάσει μια σελίδα από το έργο του). ⁶ Είναι σαφές λοιπόν ότι η πρόσφατη ενασχόληση του Eagleton με έννοιες όπως η αγάπη, η ευτυχία και η πλήρωση δεν σημαίνει συντηρητική στροφή, νοσταλγική επιστροφή στον καθολικισμό ή προσχώρηση στον -πολιτικά και θεωρητικά χρεωκοπημένο- φιλελεύθερο ανθρωπισμό, αλλά ακριβώς το αντίθετο, μια απόπειρα για την ανάδειξη του θεμελιακού (παρότι στους κινικούς καιρούς μας εν πολλοίς λησμονημένου) ηθικού και στοχαστικού πυρήνα της μαρξιστικής σκέψης.

δ) τέλος, η διαφορά του Eagleton από άλλους αριστερούς διανοούμενους της εποχής μας εντοπίζεται στην αντίστασή του στην αφομοίωση του μαρξισμού σε μια «ακαδημαϊκίστικη» σχολή, στη συγκρότηση μιας χαρακτηριστικά *κινηματικής* αντίληψης για τη συμμετοχή στο θεωρητικό γίγνεσθαι, αλλά και στην επιμονή του στην επαναστατική προοπτική, η οποία θεωρεί ότι δεν έχει καμία σχέση με την ουτοπία. Όπως έγραφε πρόσφατα, «οι επαναστάτες είναι ρεαλιστές, μετριοπαθείς άνθρωποι που αναγνωρίζουν ότι [η εξωφρενική κοινωνική αδικία] δεν γίνεται να διορθωθεί χωρίς βαθύ και πλήρη μετασχηματισμό. Όποιος φαντάζεται κάτι διαφορετικό, δεν είναι παρά αργόσχολος ουτοπιστής, παρότι συνήθως αυτοί αποκαλούνται φιλελεύθεροι και πραγματιστές». ⁷ Και αλλού: «αντό που κατέρρευσε με τη Σοβιετική Ένωση ήταν μαρξιστικό μόνο στο μέτρο που η Ιερά Εξέταση ήταν χριστιανική». ⁸

Ακριβώς όπως η ενασχόληση του Eagleton με την ηθική φιλοσοφία έχει ευρέως παρερμηνευθεί ως συντηρητική στροφή, η προσπάθειά του να επαναπροσανατολίσει τη φιλολογική παιδεία στην προσεκτική ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου (με το βιβλίο *Πώς διαβάζουμε ένα ποίημα*, 2007) συχνά παρανοείται σαν επιστροφή στη Νέα Κριτική του μεσοπολέμου (παρότι ο ίδιος υπενθυμίζει, στη δεύτερη κιάλια σελίδα του βιβλίου, ότι αν η σύγχρονη θεωρητική παράδοση, από τους Ρώσους Φορμαλιστές ως τον Hillis Miller, έχει κάποιον κοινό παρονομαστή, αυτός είναι ακριβώς η επιμονή στη σχολαστική, ενδελεχή ανάγνωση). Αναλόγως, το -μεταφρασμένο και στα ελληνικά- βιβλίο του *Μετά τη θεωρία* (2003) ενίοτε προσλαμβάνεται σαν αποκηρύξη του θεωρητικού του παρελθόντος -μα άποψη που ίσως αποτελει προϊόν ερμηνευτικής άσκησης επί του τίτλου του βιβλίου. Όσοι έχουν μπει στον κόπο να το ανοίξουν, διαπιστώνουν ότι στο στόχαστρο του συγγραφέα δεν βρίσκεται ό,τι έχουμε συνηθίσει να ονομάζουμε κριτική θεωρία, αλλά ο εκφυλισμός των πολιτισμικών σπουδών, στην παρούσα φάση της κυριαρχίας του λεγόμενου «μεταμοντερνισμού» και της μετα-αποικιακής θεωρίας. ⁹

Το συγκεκριμένο βιβλίο ξεκινάει με την παρουσίαση μιας σατιρικής αλλά, τουλάχιστον για όσους έχουν επαφή με τις αγγλοαμερικανικές περιστάσεις, και εξόχως ρεαλιστικής εικόνας της νέας ακαδημαϊκής ορθοδοξίας των πολιτισμικών σπουδών. Στο

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

πλάσιο αυτής της ισχυρής τάσης, οι πνευματικές ζητήσεις επανασυνδέονται μεν με την καθημερινή ζωή, αλλά αποκλειστικά με εκείνη «των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των εμπορικών κέντρων, των κρεβατοκάμαρων και των πορνείων», την οποία και δεν προσεγγίζουν με κριτική διάθεση αλλά με άκριτο δέος. Στα συμφρασόμενα αυτού του νέου συντηρητισμού, γράφει ο Eagleton, το ενδιαφέρον για τη γαλλική φιλοσοφία υποκαταστάθηκε από μια υστερία για το γαλλικό φίλι, ενώ οι επιπολαιές και ευλαβικές πανεπιστημιακές εργασίες που κάποτε γράφονταν για τον Flaubert σήμερα εκπονούνται για τηλεοπτικές σειρές μεγάλης ακροαματικότητας. Αυτή η ακραία απόληξη της εμπορευματοποίησης της κουλτούρας, η ευτελιστική αφομοίωση του θεωρητικού ριζοσπαστισμού, σε έναν κόσμο κυριαρχούμενο από «τον πολιτικό κυνισμό, την πολιτισμική υτοκρισία και την οικονομική ιδιοτελεια»,¹⁰ έχει δώσει καινούργιο νόημα στους οραματισμούς του παρελθόντος. Η αταξική κοινωνία, π.χ., είναι σήμερα γνωστή με το όνομα «εμπορικό κέντρο», ενώ τα πανεπιστήμια δεν είναι πια «οι κληρονομοί του κορπορατικού καπιταλισμού, αλλά οι συνεργοί του: πνευματικά σουπερμάρκετ, που εφοδιάζουν την αγορά με ένα προϊόν γνωστό ως 'πτυχιούχοι'».¹¹

Σήμερα με τον Eagleton, η σύγχρονη ακαδημαϊκή προσέγγιση του πολιτισμού, ναρκισσοειδώς ελευθεριάζουσα, δογματικά σχετικιστική και φετιχιστικά αφοσιωμένη στη λατρεία του κατακερματισμένου, είναι ανίκανη να απαντήσει στις μείζονες σημερινές προκλήσεις: να επανεξετάσει δηλαδή την ηθική και τη μεταφυσική, τη βιολογία, τη θρησκεία και την επανάσταση, την αρετή και το κακό, την αγάπη, τον πόνο και τον θάνατο, την αντικειμενικότητα και την αλήθεια. Ζητούμενο της ριζοσπαστικής κριτικής, επομένως, είναι ο εντοπισμός ερεισμάτων που θα μπορούσαν να στηρίξουν μια νέα, πολιτικά ενσπρητική και στοχαστική θεωρία, ικανή να ξαναδώσει κύρος στις πολιτισμικές σπουδές και να αντιπαρατεθεί στις υπερφίαλες θριαμβολογίες της «κορδαλιζόμενης δεξιάς». Αναλαμβάνοντας προσωπικά αυτήν την απόπειρα, ο Eagleton αναγκαστικά περνάει και από τόπους που έχουν επί μακρόν αποικιστεί από τη συντηρητική σκέψη (σε βαθμό που να θεωρούνται αποκλειστικά δικοί της), διακινδυνεύοντας έτσι τη σύμφωνη με τα δικά της πρότάγματα. Εντούτοις, όπως ο ίδιος επισημαίνει στον συντηρητικό φιλόσοφο Roger Scruton, σε έναν πρόσφατο διάλογο μαζί του, ο στόχος του είναι ριζικά διαφορετικός: «εσύ θέλεις να επιστρέψεις, ύστερα από αυτό που αντιλαμβάνεσαι σαν εκτροπή, σε ό,τι είχαμε προηγουμένως: εγώ κοιτάζω πίσω για να μπορέσω να προχωρήσω μπροστά. Εντοπίζω σε όψεις του Αριστοτέλη, τον βιβλίον του Ησαΐα, τον Μαρξ και ούτω καθεξής υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μια επαναστατική κριτική του παρόντος. Με άλλα λόγια, δεν αναζητώ σε αυτούς ένα παρελθόν, αλλά ένα ενδεχόμενο μέλλον».¹²

1. «Ο φόβος της λογοτεχνίας». *Το Βήμα της Κυριακής*, 19.10.2008.
2. «Sweet Violence: The Idea of the Tragic», βιβλιοκρισία, *The Independent*, 17.8.2002
3. *The Significance of Theory* (Blackwell 1990), σ. 76.
4. *Literary Theory: An Introduction* (Univ. of Minnesota Press 1983), σ. 214.
5. Terry Eagleton presents Jesus Christ, *The Gospels* (Verso 2007), *The Meaning of Life* (Oxford UP 2007), *Trouble with Strangers: A Study of Ethics* (Blackwell 2008).
6. «Lunging, Flailing, Mispunching», *London Review of Books*, 19.10.2006.
7. «Revolution by candlelight», *New Statesman*, 7.1.2002.
8. *Marxism and Literary Criticism*, β' έκδ. (Routledge, 2002), σ. viii.
9. Βλ. σχετικά Νικόλα Σεβαστάκη, «Κοινωνική Ελπίδα και Θεωρία». *Κυριακάτικη Αυγή* (Αναγνώσεις), 9.3.2008.
10. Εισαγωγή στο *Marxist Literary Theory: A Reader*, επιμ. T. Eagleton και D. Milne (Blackwell 1996), σ. 2.
11. Terry Eagleton, «The death of the intellectual», *Red Pepper Magazine*, Oct/Nov 2008, <http://www.redpepper.org.uk/Death-of-the-intellectual>
12. *The Times*, 27.9.2003.

Ο Τάκης Καργιολής διδάσκει Νεοελληνική Λογοτεχνία στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Βιβλιογραφία Τέρι Έγκλετον

The New Left Church [as Terence Eagleton] (1966)
Shakespeare and Society (1967)
Exiles And Emigrés: Studies in Modern Literature (1970)
The Body as Language: outline of a new left theology (1970)
Criticism & Ideology (1976)
Marxism and Literary Criticism (1976), *Ο Μαρξισμός και η λογοτεχνική κριτική*, Ύψιλον, 1981
Walter Benjamin, or Towards a Revolutionary Criticism (1981)
The Rape of Clarissa: Writing, Sexuality, and Class Struggle in Samuel Richardson (1982)
Literary Theory: An Introduction (1983/1996), *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας, Οδυσσεύς, 1989/2008*
The Function of Criticism (1984)
Saints and Scholars (a novel, 1987)
Saint Oscar (a play about Oscar Wilde, 1989)
The Significance of Theory (1989)
The Ideology of the Aesthetic (1990), *Η ιδεολογία του αισθητικού, Πολύτροπον, 2006*
Ideology: An Introduction (1991)
Wittgenstein: The Terry Eagleton Script, The Derek Jarman Film (1993)
The Illusions of Postmodernism (1996), *Οι αυταπάτες της μετανεωτερικότητας, Καστανιώτης, 2003*
The Idea of Culture (2000), *Η έννοια της κουλτούρας, Πόλις, 2003*
The Gatekeeper: A Memoir (2001)
The Truth about the Irish (2001)
Sweet Violence: The Idea of the Tragic (2002)
After Theory (2003), *Μετά τη θεωρία, Μεταίχμιο, 2007*
The English Novel: An Introduction (2004)
Holy Terror (2005), *Ιερός τρόμος, Πατάκης, 2007*
The Meaning of Life (2007)
How to Read a Poem (2007)
Trouble with Strangers: A Study of Ethics (2008)
Συλλογικό έργο. *Μεταμαρξιστικά ρεύματα στην αισθητική και στη θεωρία της λογοτεχνίας*, Futura, 2004

P.A.